

De route naar een ecologisch beleid in Rotterdam

Niels de Zwarte* | hoofd, bureau Stadsnatuur Rotterdam; n.dezwarte-bsr@nrm.nl

▲ Structuur van de stad Rotterdam met weergave van groen (groen), water (blauw) en bebouwing (rood). (Gemeentewerken Rotterdam)

In mijn vorige opiniestuk heb ik uiteengezet *waarom* een wereldstad als Rotterdam een ecologisch beleid zou moeten hebben en wat daar in zou moeten staan (De Zwarte 2010). Ik heb daar veel reacties op gekregen in de vorm van e-mails met steunbetuigingen en nieuwe ideeën. Ook heb ik met enkele politici gesproken, een goed effect dus. Ik had beloofd in een nieuw artikel dieper in te gaan op *hoe* dit beleid er uit zou moeten zien, specifiek voor de ecologische structuren. In deze bijdrage los ik die belofte in. Kern van mijn betoog is dat Rotterdam een redelijk aantal groene vlakken en lijnen met natuurkwaliteit kent. Toch ontbreekt er ook nog een aantal, en ik pleit er tevens voor de reeds bestaande te beschermen, te benutten en te verbeteren. Dit moet voor de langere termijn in beleid worden verankerd. Kortom: keuzes maken en deze ook niet meer wijzigen.

Opbouw van Rotterdam

Rotterdam heeft helaas geen duidelijke groene vingers of scheggen (of hoe het in andere steden ook heet) die de stad inlopen. Er is eerder sprake van een 'vuiststad' met een compact verstedelijkt centrum en

uitgebreid netwerk van (spoor-)wegen. De verstedelijking is bijna overal binnen oude kavelpatronen voltrokken en mist daardoor ook een duidelijke lijn. In 1985 schreef F. Palmboom daarom: '*... het is moeilijk een samenhangend patroon in de afzonderlijke groenvoorzieningen te ontdekken. Het lijkt alsof de samenhang voor een groot deel door toeval wordt bepaald en dat is op bepaalde plekken ook zo [...]* Rotterdam heeft een zeer ingewikkelde structuur. [...] Het gebrek aan direct herkenbare samenhang roept de vraag op of er in de loop van de tijd wel voldoende (politieke) wil werd gemobiliseerd om geld en grond beschikbaar te stellen voor echte groene hoofdlijnen in de stad. Men kan zich ook afvragen of de huidige beleidslijnen wel oplossingen kunnen bieden voor dit ingewikkelde probleem' (Louwerse et al. 1985). Deze kernachtige bewoordingen zijn 25 jaar later nog steeds even actueel. Zelfs actueler dan ooit met een dichtbevolkt en uitdijend Rotterdam in de Randstedelijke Metropool. Het is intussen alleen maar ingewikkelder geworden. Er is dus geen tijd te verliezen om de aanwezige structuur te beschermen en te verbeteren.

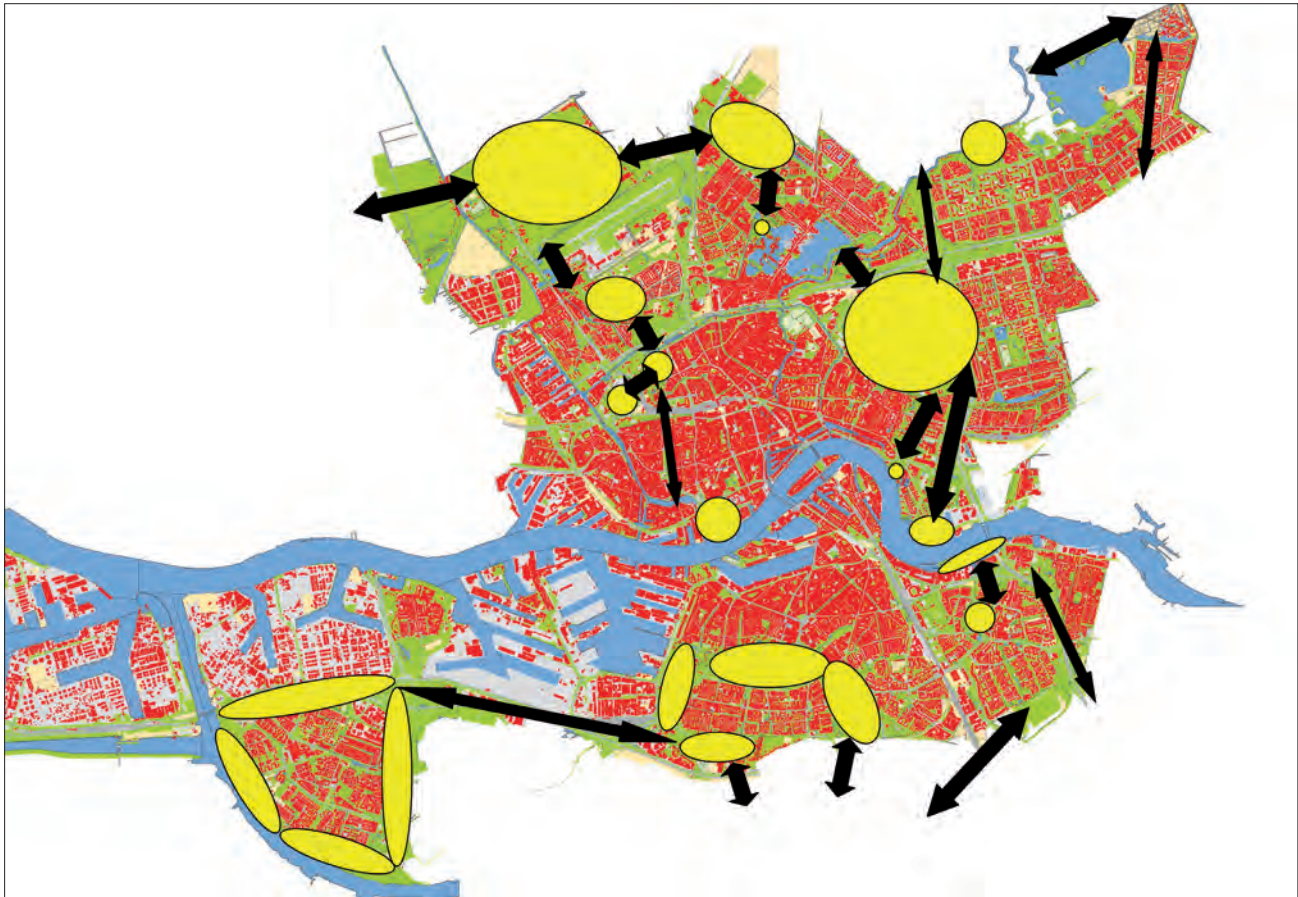
Vlakken en lijnen

Voor een biodiverse stad met een goede ecologische structuur zijn twee dingen nodig: een groengebied (kernegebied; een vlak) en de verbindingen daartussen (corridors; een lijn). De kernegebieden zullen voor verschillende soortgroepen een functie hebben als leefgebied. Vervolgens stelt iedere soort(groep) specifieke eisen aan de verbinding tussen deze gebieden. Een verbinding voor de ene soort kan isolatie voor de andere betekenen: een rivier is een verbinding voor een vis, maar een barrière voor een pissebed. Daarom is het nodig om per ecologische route een doel te stellen voor welke soorten deze ontwikkeld wordt. Een 'groene lijn' is niet genoeg. Het moet functioneren als leefgebied voor soorten die dat nodig hebben. Een trambaan met een vlak gazon is wel een groene lijn op de kaart, maar geen verbindingzone voor soorten die dat nodig hebben.

Het hoofddoel van een ecologische route is altijd uitwisseling tussen populaties en vergroten van het totale leefgebied. Door de uitwisseling kunnen deelpopulaties elkaar bereiken en ontstaat een (stabiele) metapopulatie. Het totale

▲ Spontane stadsnatuur op het dak van Station Hofplein. (Niels de Zwarte)

▲ Grove schets met voorstel voor een aantal ecologische verbindingen (zwart) tussen groengebieden (geel) in Rotterdam. (Niels de Zwarte)

cultureel ecosysteem in de stad behoud zo veerkracht om pieken en dalen het hoofd te bieden (Marzluff 2008). Zo worden populaties soms verkleind als gevolg van ziektes, voedselschaarste en weersomstandigheden. Dat is geen probleem, maar er is uiteraard een ondergrens. Eén keer op nul uitkomen, zoals met de rode eekhoorn in Rotterdam gebeurd is, en het is afgelopen.

Rotterdamse vlakken en lijnen

Laten we eens kijken hoe het Rotterdamse groen is opgebouwd. Het Rotterdamse groen bestaat uit 'groene eilanden'. Dit zijn parken, perken, begraafplaatsen en dergelijke. Bekende voorbeelden van groengebieden met ecologische waarde zijn bijvoorbeeld het Kralingse Bos, Ommoordse Veld, Eiland van Brienoord, Polder de Esch en de oevers van de Oude Maas in Hoogvliet. Verder naar het westen vinden we ook de landtong van Rozenburg en de duinen van Hoek van Holland. Tussen dat alles in bevinden zich lijnvormige elementen met ecologische waarde. De Nieuwe Maas is zelfs benoemd in de

Provinciale Ecologische Hoofdstructuur. In de stad spelen ook de Rotte en de Schie een belangrijke rol als natte verbinding. Daarnaast kent de havenstad vele kademuren met muurflora, zoals de tongvaren met voor Nederland unieke aantallen (Andeweg 1994). Ook zijn er wel voorbeelden van ecologisch beheerde bermen in Prins-Alexander. Tot slot zijn er nog de kleine stukjes spontane natuur: daar waar habitats ontstaan, niet vanwege planning vooraf, maar bij toeval. In Duitsland en Engeland worden deze gebieden als stadsnatuur beschermd (Goode 1989). Stedelijke braakterreinen vormen misschien wel de meest natuurlijke elementen in de stedelijke omgeving. Het dak van het oude Station Hofplein is één van de betere voorbeelden van spontane natuurontwikkeling in onze stad en herbergt zelfs beschermde soorten.

Een blik op de kaart maakt ook duidelijk dat sommige groengebieden geïsoleerd liggen, zoals bijvoorbeeld Het Park bij de Euromast. Alleen de Heemraadsingel kan daar nog voor verbinding zorgen. De stad kent maar weinig goed ontwik-

kelde noord-zuid verbindingen van voldoende formaat.

Zijn alle verbindingen dan van even groot belang? Nee, ik onderscheid daarom drie niveaus.

▲ Bezemkruiskruid is een kleurige liefhebber van het urbane milieu. (Niels de Zwarte)

▲ Natuurlijke plantengroei aan de oever van de Veerhaven. (Niels de Zwarte)

Niveaus van verbindingen

Er zijn drie verschillende niveaus van verbindingen te onderscheiden. Dit zijn, van groot naar klein:

1 Stadsniveau

Op dit niveau worden de grote groengebieden in de stad met elkaar en het buitengebied verbonden. Verbreken of ontbreken van dit niveau van verbindingen verarmt het hele ecologisch functioneren van de stad; versterken komt juist het hele systeem ten goede. Deze structuur is essentieel en moet hoe dan ook worden vastgelegd.

2 Deel(gemeentelijk) niveau

Dit niveau van verbindingen vormt aftakkingen van de hoofdstructuur en biedt mogelijkheden voor verdere vertakkingen (bijvoorbeeld singels). Het verbreken of ontbreken hiervan verarmt een stadsdeel en zal delen isoleren, maar beschadigt het basisskelet niet. Het vastleggen van deze ecologische structuur is van groot belang.

3 Detailniveau

Dit is het niveau van groene dooradering 'tot aan de achterdeur'. Het is een dynamisch systeem waarin aftakkingen kunnen ontstaan en verdwijnen. Dit heeft vrijwel geen negatief effect op een groter gebied. Hiervan hoeft niets op kaart te worden vastgelegd. Verbreking is alleen op kleine schaal onwenselijk.

Aanbeveling

Om ecologische routes tot een succes te maken, beveel ik het volgende aan. Een kerngebied of route is niet in korte tijd goed in te richten en functioneel te maken. Natuurontwikkeling vraagt tijd en verkeerde ingrepen kunnen ontwikkelingen weer jaren terugwerpen in de tijd. Zorg voor gradiënten: hoogte, bezonning, natdroog, zodat de diversiteit aan soorten ook hoog is. Bij verbindingen van water moet extra goed opgelet worden; voedselrijk wil je niet met voedselarm verbinden. Zet in op soorten die hier van nature voorkomen, want ze zijn beter bestand tegen ziekten en plagen en zijn beter aangepast aan de lokale specifieke omstandigheden.

Ik pleit er voor om de gebieden en verbindingen die al aanwezig zijn te koesteren en vast te leggen in beleid. Kerngebieden moeten op orde zijn voor de verschillende soort(groep)-en. Ecologische routes hier tussenin moeten een status krijgen om beschermd te worden en in de toekomst aangelegd of verder ontwikkeld worden. Daarbij moet per route worden vastgelegd voor welke doelsoorten deze moet functioneren. Dit kan vervolgens gekoppeld worden aan eenmalige inrichtingsmaatregelen en vervolgens beheermaatregelen.

Niet alleen voor flora en fauna

Dit alles hoeft niet alleen voor dieren en planten gedaan te worden; Rotterdammers hebben namelijk grote behoefte aan bereikbaar groen vlak bij huis. Naar verwachting leeft in 2025 ongeveer tweederde van de wereldbevolking in een stad (Sadik 1992). Des te meer is het van belang dat steden werken aan goede groene ontsluitingen voor mens én dier.

Een win-win situatie die met kleinschalige recreatie te maken is.

Grootsche mogelijkheden

Rotterdam wil zich profileren als een duurzame gemeente en timmert daar flink mee aan de weg. Dit is het moment waarop alle ingrediënten aanwezig zijn om te komen tot een duurzaam ecologisch beleid. Het besef en de daadkracht moeten echter wel van de gemeentelijke politiek komen. Ik sluit daarom af met woorden uit 1920 van de ontwerpers van het Kralingse Bos (Louwerse *et al.* 1985): *'...vervolgens besefte het stadsbestuur dat er een zeldzame kans was die niet verspeeld mocht worden, nu de grootsche mogelijkheden nog verwerkelijkt konden worden'*. ◀

Literatuur

- Andeweg, R.W.G., 1994 - *Muurplanten in Rotterdam* - Stadsecologische reeks 1. Natuurmuseum Rotterdam
- Goode, D.A., 1989 - Urban nature conservation in Britain - *Journal of Applied Ecology* 26: 895-873
- Louwerse, D., Meeus, J. & van Rooden, F. (red.), 1985 - *Groen in Rotterdam: heden, verleden en toekomst van het landschap in de stad* - dienst Stadsontwikkeling Rotterdam, Rotterdam
- Wittig, R., Breuste, J., Finke, L., Kleyer, M., Rebele, F., Reidl, K., Schulte, W. & Werner, P., 2008 - What should an ideal city look like from an ecological view? Ecological demands on the future city - In: Marzluff, J.M. et al. (eds.) - *Urban Ecology. An international perspective on the interaction between humans and nature* - Springer, Seattle
- Sadik, N., 1992 - Weltbevölkerungsbericht 1992 - Deutsches Ges. für die Vereinten Nationen e. V., Bonn

▲ De rode eekhoorn is uit Rotterdamse verdwenen. (Mark Grutters)